

**Anderson T. R. 2006 –
Biology of the ubiquitous house sparrow.
From genes to populations –
Oxford University Press,
Oxford, New York, ss. 547.
[ISBN 0-19-530411-X]**

Autor jest emerytowanym profesorem biologii *McKendree College* w Lebanon, Illinois, USA. Omawiana książka jest wprawdzie monografią jednego gatunku ptaka, wróbla [*Passer domesticus* (L.)], ale może służyć jako podręcznik dla studentów biologii i nie tylko, a nawet jako encyklopedia dla biologów różnych specjalności. Wróbel rozprzestrzenił się od ok. 12 000 lat z Małej Azji w miarę zmiany przez człowieka trybu życia pasterza nomada na życie osiadłe rolnika. W tym czasie zajął część Azji, basen Morza Śródziemnego i Europę. W ciągu ostatnich niespełna 200 lat opanował niemal cały świat, z wyjątkiem Antarktydy, dzięki introdukcji przez człowieka do obu Ameryk, Afryki (na południe od Sahary), Australii, Nowej Zelandii i wielu wysp. Północ Azji zasiedlił podążając za powstającymi tam osiedlami ludzkimi, a Amerykę Środkową – rozprzestrzeniając się z Ameryki Północnej. Wróbel jest stosunkowo łatwy do hodowli, więc stał się zwierzęciem laboratoryjnym. W wielu rejonach świata jest przyczyną szkód w rolnictwie, może też roznosić choroby człowieka i zwierząt domowych.

Dlaczego omawiana książka jest ciekawa dla ekologa? Wiele rozdziałów porusza zagadnienia ekologii behawioralnej, ewolucyjnej, ekofizjologii, biochemii ekologicznej itp. We wstępnych dwóch rozdziałach autor omawia taksonomię, rozmieszczenie, ewolucję i genetykę wróbla. Bardzo wiele ciekawych prac opublikowano o różnych typach adaptacji wróbla na opanowanych przez niego terenach, od miast Amazonii do miast i osiedli położonych daleko za kręgiem polarnym. Należy tu seria prac profesora R. T. Johnstona i jego współpracowników z Uniwersytetu Kansas w Lawrence. Dostarczyły one wiele danych o roli doboru, np. w okresie zimowym, poczynając od reanalizy materiału profesora H. C. Bumpusa z 1898 r.

W rozdziale o biologii okresu lęgowego i strategii rozrodczej autor na 65 stronach omawia na przykładzie wróbla współczesne poglądy związane z rozrodem ptaków, jak system łączenia się w pary, czas okresu lęgowego, składanie jaj, wzrost i przeżycie piskląt, liczba lęgów i przyczyny zakończenia okresu lęgowego, całkowita produkcja młodych przez samicę. W rozdziale o upierzeniu aż na 24 stronach omawia znaczenie „krawata” u samca w doborze płciowym i to nie tylko od strony etologicznej i ekologicznych konsekwencji, ale także od strony fizjologicznej i biochemicznej. Na ogół uważa się, że samice wybierają samce z dużymi „krawatami”, lecz nie wszystkie prace to potwierdzają.

W rozdziale „Dynamika populacji i przemieszczanie się” praktycznie cały tekst, tj. 50 stron, poświęca autor zagadnieniu spadku liczebności wróbla w wielu rejonach jego występowania. O aktualności tematu świadczy poświęcone mu specjalne sympozjum na Kongresie Ornitologicznym w Hamburgu w sierpniu 2006 roku oraz następne sympozjum poświęcone tylko temu zagadnieniu, które odbędzie się w lutym 2007 roku w Londynie. Mimo że szereg zespołów naukowych bada zanikanie wróbla w Wielkiej Brytanii, Francji, Niemczech, Czechach, Kanadzie, w USA, a także w Polsce, wyniki nie są jednoznaczne. Prawdopodobnie przyczyny są różne, np. w Kanadzie drapieżnictwo (wnikanie drzemlika do miast), w Wielkiej Brytanii zmiany w rolnictwie, w innych krajach być może choroby. Angolicy mają materiały dotyczące tego procesu zbierane przez tysiące ornitologów amatorów od kilku dziesięcioleci i analizują je za pomocą najnowszych metod statystycznych.

Autor poświęca duży rozdział bioenergetyce wróbla, która zawdzięcza swój rozwój pionierskim pracom profesora S. C. Kendeigha i jego uczniów.

Kończy swoją monografię rozdziałem dotyczącym komensalizmu wróbla z człowiekiem i jego znaczenia ekonomicznego. Jest wiele przykładów, zwłaszcza z małych wysp, że po opuszczeniu ich przez człowieka, wróble wymierały lub też je opuszczały. Jest też przykład z Nowej Zelandii – nie przytaczany przez autora – gnieźdzenia się wróbla z dala od siedzib ludzkich (Wodzicki 1956). Wróbel jest ptakiem na ogół osiadłym, ale *Passer domesticus bactrianus* Zarudny & Kudashey, podgatunek gnieźdzący się w Kazachstanie, Kirgizji i Turkmenii, odlatuje na zimę do Indii. Swoje często bardzo liczne gniazda w formie kolonii buduje na drzewach, nierzadko z dala od siedzib ludzkich. Ma on też wszystkie cechy – także fizjologiczne – ptaka wędrownego.

Pominąłem w omawianiu książki takie nie obojętne dla ekologa rozdziały, jak: cykl roczny i dobowy, pokarm i jego zdobywanie, zachowanie socjalne i głosy, fizjologia, anatomia. Każdy rozdział czy podrozdział jest z reguły podsumowany wnioskami i osobistymi poglądami autora.

Wróbel był modelowym gatunkiem w ramach badań Międzynarodowego Programu Biologicznego, co podkreśla autor.

Nie znam drugiego autora niepolskiego pochodzenia, który w swej książce dotyczącej biologii wydanej na Zachodzie cytowałby tak dużą liczbę polskich prac. Spis cytowanej literatury w omawianej monografii zajmuje 83 strony i liczy 1471 pozycji, w tym aż 75 polskich autorów lub prac obcych autorów, lecz wydanych w Polsce. 45 cytowanych autorów pochodzi z 4 książek wydanych przez PWN na zlecenie Instytutu Ekologii PAN, a pozostali z 12 czasopism polskich.

Autor książki przez szereg miesięcy prowadził w Polsce badania nad konkurencją między wróblem a mazurkiem w okresie lęgowym (Anderson 1984).

Anderson T. R. 1984 – A comparative analysis of overlap in nestling diets of village populations of sparrows (*Passer* spp.) in Poland – *Ekol. Pol.* 32: 693–707.

Wodzicki K. 1956 – Breeding of the house sparrow away from man in New Zealand – *Emu*, 56: 146–147.

Jan Pinowski